

ANGELICA PREDA

ANGELICA PREDA

**VALORI STILISTICE
ALE TERMENILOR TEXTILI**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2023**

Referenți științifici:

Lect.univ.dr. Sorin CAZACU

Lect.univ.dr. Ovidiu DRĂGHICI

Copyright © 2023 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PREDA, ANGELICA

Valori stilistice ale termenilor textili / Preda Angelica. - Craiova :
Universitaria, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1945-6

677

811.135.1

© 2023 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

INTRODUCERE

Una dintre funcțiile limbajului este cea emotivă, omul transmițând în actul comunicării și propriile trăiri, propria stare de spirit. Personalitatea umană are nevoie de sensibilitate și tocmai acesta este scopul literaturii, care valorifică funcția stilistică a vocabulelor. Lexicul românesc este destul de bogat și diversificat, conținând elemente care pot exprima cele mai fine senzații și gânduri. Valoarea metaforică a cuvintelor a fost analizată de diverși lingviști, dar ea poate fi mereu alta, contextul fiind definitoriu pentru nuanța semantică transmisă.

Termenii textili, având o vechime în vocabularul românesc și bucurându-se de o largă cunoaștere pe teritoriul țării și la diverse niveluri culturale, au obținut valori stilistice, făcând parte din structura unor expresii și locuțiuni și realizând figuri de stil. Structurile frazeologice se constituie în prezentarea, într-o formă estetică, a unor adevăruri observabile de-a lungul timpurilor, iar existența termenilor în componența unităților stabile denotă intensă utilizare, în activitățile cotidiene, a realităților desemnate și a numelor respective, în limbajul obișnuit. Dintre registrele limbii, cel valorificat în frazeologie este cel popular. Întâlnim vocabule cu o vechime considerabilă în limbă, pondere mare având elementele moștenite.

Prin măiestrie artistică, scriitorii pot acorda valoarea stilistică fiecărui termen, oricât de abstract ar părea el. Asocierile inedite, utilizarea lexemelor în anumite contexte sunt câteva dintre modalitățile de a „meștesugi” limba, de a o face să sune mai altfel, pentru a „gâdila” auzul, dar și pentru a crea

imagini de gândire superioare. Scopul artei este frumosul, iar cuvintele îmbină acel *utile dulci*, comunicăm și impresionăm. O lucrare literară este cu atât mai bună, cu cât oferă cât mai multe posibilități de reflecție și cititorul reține cât mai multe fraze, expresii, noțiuni, idei. Aceste aspecte se obțin prin mânuirea, cu atenția unui bijutier, a materialului limbii, ceea ce presupune o bună cunoaștere a lui, a tuturor registrelor și a paliereleor limbii. Fiecare scriitor ilustru a fost dublat de un bun lingvist, dar s-a dovedit și un bun cunoscător al poporului pe care l-a ilustrat în creațiile sale, al obiceiurilor și al limbajului acestuia.

Prin scrierile lor, autorii au adus un elogiu limbii române, cuvintelor în sine, valorificând întregul potențial estetic al vocabulelor. Pentru a ilustra acest aspect, am analizat opera mai multor scriitori români, de la începuturile literaturii (Costache Negruzzi, Nicolae Filimon, Vasile Alecsandri), marii clasici (Ion Creangă, Mihai Eminescu), scriitorii populari (George Coșbuc, Octavian Goga), literatura modernă (Tudor Arghezi, George Călinescu, Camil Petrescu) și curentul neomodernism (Marin Sorescu). Domeniul textil continuă să constituie sursă literară, preocupări de ilustrare a valențelor estetice a termenilor înregistrându-se și la scriitorul contemporan Șerban Foarță. Am ilustrat valorile stilistice ale unităților terminologice, utilizate atât cu sens denotativ, cât, mai ales, cu accepție conotativă. De asemenea, am reliefat capacitatea autorilor respectivi de a conferi statutul de elemente literare tuturor termenilor utilizați, indiferent de sfera lingvistică căreia îi aparține. Operele comentate sunt din toate genurile literare (liric, epic și dramatic), talentul artistic manifestându-se indiferent de specie ori subiect abordat. Fiecare creație a reprezentat un monument istoric, reliefând cutume, concepții, atitudini ale neamului românesc în devenirea sa, exprimate printr-un limbaj adecvat epocii ilustrate.

OPERA LUI NICOLAE FILIMON

Nicolae Filimon, autorul primului roman realist, „Ciocoi vechi și noi”, a ilustrat în opera sa perioada fanariotă din istoria românilor. Este reliefată o lume a opulenței orientale, în care materialele textile constituiau un element al luxului și, totodată, al civilizației.

Vestimentația reprezintă, în literatură, un tip de caracterizare directă, cu valențe asupra caracterului personajului. Remarcăm, la începutul romanului, insistența pe condiția umilă a faimosului, de mai târziu, Dinu Păturică, stare sugerată de sărăcicioasele haine confecționate din materiale ieftine:

„Într-o dimineață din luna lui octombrie, anul 1814, un june de 22 de ani, scurt la statură, cu fața oacheșă, ochi negri plini de viclenie, un nas drept și cu vârful cam ridicat în sus, ce indic ambițiunea și mândria grosolană, îmbrăcat cu un anterior de *șamalagea* rupt în spate; cu caravani¹ de *pânză de casă* vopsiți cafeniu; încins cu o bucată de *pânză cu marginile cusute în gherghef*; cu picioarele goale băgate în niște iminei de *saftian*², care fuseseră odată roșii, dar își pierduseră culoarea din cauza vechimii; la încingătoare cu niște călimări colosale de alamă; în cap cu cauc de *șal*, a cărui culoare nu se poate distinge din cauza *peticelor de diferite materii cu care era cârpit*, și purtând ca

¹ *Caravani* - pantaloni.

² *Saftian* - marochin, piele de animale.

veșmânt de căpetenie o fermă de *pambriu*³ ca paiul grâului, căptușită cu *bogasiu*⁴ roșu; un astfel de june sta în scara caselor marelui postelnic Andronache Tuzluc.” (Cap. I, *Dinu Păturică*, p. 11).

În antiteză cu înfățișarea acestuia este îmbrăcămintea lui Andronache Tuzluc, al cărui nume reprezintă un exemplu de antonomază [*tuzluc* – „1. ciorap care acoperă pulpa piciorului; 2. papuc de casă” (DEXI, p. 2090)]: „... postelnicul apăru în scară îmbrăcat cu anterior de *cutnie* ca gușa porumbului, încins peste mijloc cu un șal de Țarigrad, cu ișlicul în cap și învelit până la ochi cu o giubea de *postav* albastru, blănită cu blană de răs.” (op. cit., p. 12).

Termenii vestimentari și majoritatea numelor de materiale reprezintă arhaisme, împrumuturi turcești, mărturii ale unei lumi apuse. Culoarea de epocă este evocată și prin lexemele ce descriu un personaj pozitiv, Banul C., ale cărui obiecte de îmbrăcăminte nu sugerează opulența, ci bunul-gust: „... nu trecu mult timp și venerabilul bătrân apăru în pridvorul caselor sale, îmbrăcat cu anterior de *atlas* vișiniu, încins cu șal de Țarigrad, cu biniș de *postav* albastru-închis, încălțat cu meși și papuci de *saftian* galben; la brâu cu un hanger de aur, iar în cap cu un gugiuman de samur cu fundul roșu. După dânsul venea fie-sa cu oamenii și femeile casei, dintre care un june ca de douăzeci de ani, îmbrăcat cu anterior de *maniță*⁵, cu giubea de *pambriu*, lungă până la pământ, și legat la cap cu un *taclit* cadrilat ...” (Cap. II, *Postelnicu Andronache Tuzluc*, p. 20.).

Moda fanariotă era adoptată și de servitori, precum cel din casa postelnicului:

³ *Pambriu* - stofă de lână merinos.

⁴ *Bogasiu* - stofă utilizată mai ales pentru căptușeli.

⁵ *Maniță* - stofă din care se făceau rochii, anterie.

„Îndată apoi intră cafegiul boierului, îmbrăcat cu un mintean de *postav* negru, cusut cu fir, dar fără mâneci, spre a lăsa să se vadă brațele sale albe prin cămașa de *borangic* subțire și refecată cu bibiluri; mijlocul lui, zvelt și mlădios, era încins cu un șal de *mătase* vărgată, ale cărui extremități atârnavă cu grație pe șoldul cel stâng al piciorului; poturii săi de *postav* vișiniu cu turieci de fir; imineii cei stracojii și fesul cel roșu cu fundă de *ibrișin* negru, așezat pe cap cu cochetăria cea minunată a fanarioților, făceau din acel june servitor un Ganimed care ar fi putut ațâța gelozia vechilor zei din Olimpul lui Omer.”(Cap. XV, *Scene de viață socială*, p. 93).

Exagerarea în alegerea articolelor cu „bibiluri” este sancționată de autor, care îl compară, ironic, pe cafegiu cu frumosul păstor grec – Ganymedes. Acesta a fost răpit de Zeus și dus în Olimp, unde a primit slujba de paharnic divin⁶.

Dărăcitul, torsul, împletitul au fost activități cotidiene atât în casele țărănești, cât și la curțile boierești: „În fine, după puțină ezitațiune, sui scara pavilionului și intră înlăuntru. Acolo găsi patru femei, dintre care două *torceau*, una *dărăcea in* și cealaltă *împletea* la un ciorap.” (Cap. II, *Postelnicu Andronache Tuzluc*, p. 17).

Lectura romanului este importantă pentru a observa evoluția semantică a termenilor: „În mijlocul acestor femei ședea o copilă ca de patrusprezece ani și *cosea la ciur* un simizet⁷” (idem). Ciurul era un instrument, o ramă, de forma unei site fără fund, pe care se întindea materialul

⁶ Cf. Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, p. 200.

⁷ *Simizet* – cămașă subțire; < fr. *chemisette*.

ce urma a fi brodat. În prezent sensul acesta s-a pierdut, deoarece nici femeile nu mai utilizează obiectul, lexemul păstrându-și numai accepția de „sită”.

O altă mărturie vizează arhitectura Bucureștiului de altădată, când străzile erau împărțite pe profesii:

„Cei ce cunosc cum era forma orașului București înaintea focului de la 1847 n-au decât să se gândească puțin și-și vor aduce aminte că, mergând drept pe ulița Colții spre Sf. Gheorghe cel Nou, era, pe timpul acela, o piață triunghiulară din care își luau începutul trei ulițe [...]. Cea dintâi era locuită de *bogasieri*, a doua de cojocari subțiri și groși, iar a treia, acoperită cu scânduri ca bazarele din Stambul, era locuită numai de *abagii* și *găitănari*.” (Cap X, *Chir Costea Chiorul*, p. 59).

Faptul că existau cartiere în care locuiau bogasieri, abagii și găitănari demonstrează actualitatea în perioada ilustrată a respectivelor meserii.

Pentru Chera Duduca, amanta postelnicului, țesăturile scumpe reprezentau simbolul unei vieți liniștite, mărturia urcării unei trepte sociale: „Ea trăia acum o viață foarte dulce și plăcută. Diamantele și rubinele, *stofele de mătase țesute cu aur*, *șalurile* de Persia, slugile, trăsurile, armăsarii și orice poate dori o femeie, ea le avea toate pe dată ce-și arăta dorința.” (Cap. IV, *Chera Duduca*, p. 31). Procurarea materialele textile prețioase va constitui unul din modurile prin care va fi ruinat Andronache Tuzluc, de către Dinu Păturică și Chera Duduca, cu ajutorul negustorului Chir Costea Chiorul, eveniment prezentat într-un capitol cu titlu sugestiv – „Femeia a scos pe om din rai” (cap. XXI):

„Costea Chiorul deschise cutia pe care o adusese cu dânsul și începu a desface mărfurile, pronunțând cu îngâmfare numele fiecărei *mătășării* sau *giuvaerica*:

– Asta este *hataia* de Veneția sadea, *hataia* florantin, *camohas* de Veneția cu fir, *camohas* sadea, *catifea* cu aur și sadea de Veneția, *sandal* cianfes, *canavăț*, *tafta*, *atlas* vărgat și cu flori, hares pungiuc, fesuri tuneslii, basmale de Triesti, de Franța și de Englitera, *tulpan* mosc, *alagea* de Triesti, *șal* de India ciacliu, *șal* boza-fer mai prin colțuri, *gear* de India, *șal*, *sangulie*, brâuri caragialar cusute, *cutnii*, *alagea*, *citarii* și *gazii* de Brussa, *suvaiele* de Hale.

Greaca privea cu ochi scânteietori *mătășăriile* de Veneția, de Franța și de Brussa și, când îi plăcea vreuna, făcea lui Costea câte un semn de înțelegere, iar el punea la o parte materia aleasă.” (p. 139 - 140).

Fragmentul este reprezentativ pentru ilustrarea centrelor textile comerciale, prin enumerarea unor localități și țări, care au scris istorie în industria textilă (*Veneția*, *Trieste*, *Brussa*, *Hale*; *Franța*, *Englitera* – forma veche a Angliei). De asemenea, observăm modul arhaic de formare a pluralului la unele substantive: *gazii*, azi *gazuri*. Incultura personajului poate reieși din utilizarea paronimică a vocabulei „atlas”, în locul termenului textil *atlas*.

Schimbarea de regim și înscăunarea lui Grigore Ghica atrage recompensarea personajelor pozitive. Gheorghe va primi caftanul din partea domnitorului, simbolistica trimiterii obiectului vestimentar fiind aceea de ridicare într-un rang boieresc. Caimacan al Craiovei, acesta își schimbă stilul vestimentar, alături de iubita sa, Maria:

„În această caretă ședeau un june și o tânără fată. El era înveșmântat cu anterior de *suvai* alb cu vărgulițe de *fir* brun, avea fermea de *buhur*

ca paiul grâului și giubea de *zuf* albastru-deschis. Peste mijloc era încins cu un brâu de *tulpan* alb, iar pe cap avea fes roșu de Țarigrad. Juna fată era îmbrăcată cu rochie albă de *tulpan* și încinsă peste mijloc cu un cordon de *panglică roșie* încheiată cu o cataramă ferecată cu diamante; pe cap purta o diademă de berliante și beteală; la gât avea un ghiordan de rubine, iar în urechi cercei de smarand înconjurați de diamante.” (Epilog, *Din opincar, mare spătar*, p. 221).

Amănuntele ce vizează sfera textilă au subliniat și ele fondul nostru balcanic, caracterizat prin superficialitate și inerție. Această suficiență a fost foarte bine ilustrată de președintele francez Raymond Poincaré: „Que voulez-vous, nous sommes ici aux portes de l’Orient, où tout est pris à la légère”⁸.

⁸ Citatul a fost ales motto, de către Mateiu Caragiale, pentru romanul „Craii de Curtea-Veche”.

OPERA LUI COSTACHE NEGRUZZI

Moda orientală pătrunsese în țările române mult mai devreme de epoca fanariotă, fiind prezentă la curțile domnești. Costache Negruzzi, reprezentant al romantismului, ce valorifică istoria și culoarea locală, ne-a lăsat câteva mărturii din secolul al XVI-lea. În nuvela „Alexandru Lăpușneanul”, sensibila doamnă Ruxanda este descrisă într-o ținută demnă de o nepoată, fiică, soră și soție de voievod: „Peste zobonul de *stofă aurită*, purta un benișel de *felendreș* albastru blănit cu samur a căruia mânice atârnavu dinapoi; era încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari paftale de matostat, împregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazi îi atârna o salbă de multe șiruri de mărgăritar” (p. 13).

Felendreșul era albastru, culoarea divină și regală, în epoca respectivă voievodul fiind considerat reprezentatul divinității pe pământ. O altă nuanță ce sugerează puterea este stacojiul, pe care o adoptă în vestimentație tiranul soț al doamnei, Alexandru Lăpușneanul, când vrea să-i impresioneze pe boieri: „Împotriva obiceiului său, Lăpușneanul, în ziua aceea era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta coroana Paleologilor, și peste dulama poloneză de *catifea stacojie*, avea cabanița turcească.” (p. 16).

Observăm că pătruseseră în Moldova materialele și veșmintele apusene, puse în circulație din Renaștere, și aduse în țară de bunicul Ruxandei, Ștefan cel Mare: *stofă aurită*, *felendreș*, *dulamă poloneză*.

Obținerea firelor textile era o activitate obișnuită perioadei medievale, care se realiza în gospodăriile țărănești, dar și la curtea voievodală. Doamna însăși este întrebată de Alexandru Lăpușneanul despre motivul abandonării torsului, deși nu era zi de odihnă: „– Ce veste, frumoasa mea doamnă? zise el sărutând-o pe frunte; ce pricină te face astăzi, când nu-i sărbătoare, a-ți abandona *fusele*?” (p. 13).

Interferența dintre Occident și Orient este zugrăvită într-o altă navelă romantică, „Zoe”, în care Negruzzi redă sugestiv tabloul epocii. În creionarea personajelor, descrierea articolelor textile ocupă un loc important. Cincul Iancu B. este portretizat astfel:

„El purta un antereu de *suvaia* alb, era încins cu un șal roșu cu flori, din care o poală i se slobozea pe copasa stângă, iar capetile, alcătuiind un *fiong* dinainte, cădeau apoi peste papucii lui galbeni. Pe sub giubeaua de *pambriu* albastru, blănită cu samur, purta una dintr-acele scurte cațaveici, numite fermenene, *broderia* căria, cu *fir* și cu *tertel*, îi acoperea tot peptul. În cap avea un ișlic de o circomferință cel puțin de șapte palme”. (p. 76).

Nefericita Zoe, care se va sinucide din dragoste, este înfățișată „în aceeași ținută de langoare orientală”⁹:

„... pe un crevat cu perdele ponceau, șădea o fetișoară rezămată într-un cot pe perină. Fusta ei de *atlas* albastru-deschis, de care se zărea un picioruș gras și mic; părul ei castaniu ce se slobozea în unde de *mătase*

⁹ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, p. 213.